

Ryszard Tomkiewicz

"Obóz jeniecki Stalag IB Hohenstein", Bogumił Kuźniewski, Adam Suchowiecki, Olsztynek 2013 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 827-830

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE I OMÓWIENIA

Bogumił Kuźniewski, Adam Suchowiecki, *Obóz jeniecki Stalag IB Hohenstein*, wyd. Towarzystwo Przyjaciół Olsztynka, Olsztynek 2013, ss.158.

W ostatnich latach osłabło zainteresowanie regionalnych badaczy problematyką związaną z niemieckimi obozami jenieckimi na terenie Prus Wschodnich w czasie II wojny światowej, w tym także historią Stalagu IB w Królikowie, w pobliżu Olsztynka (pewne ożywienie przyniosły badania archeologiczne prowadzone na tym terenie przy okazji budowy trasy szybkiego ruchu). Minęło już ponad trzydzieści lat od wydania naukowego opracowania na temat obozów jenieckich w Prusach Wschodnich autorstwa Zygmunta Lietza, zasadna zatem wydaje się inicjatywa Bogumiła Kuźniewskiego i Adama Suchowieckiego, którzy postanowili przygotować publikację mającą na celu przypomnienie stanu wiedzy na temat obozu w pobliżu Olsztynka. Recenzowana książka została wydana przez Towarzystwo Przyjaciół Olsztynka i przy pomocy Burmistrza Olsztynka. Wsparcie uzyskano również ze strony Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Olsztynie, Centrum Polsko-Francuskiego w Olsztynie, Urzędu Marszałkowskiego w Olsztynie i Starostwa Powiatu Olsztyńskiego.

Publikacja została przygotowana w głównej mierze na podstawie relacji i przekazów pamiętnikarskich oraz opracowań. Autorzy nie zdecydowali się na zamieszczenie zbyt dużej liczby przypisów. Wykorzystane przez nich materiały zostały umieszczone w bibliografii, która została podzielona na dwa działy: „Materiały źródłowe” i „Opracowania”. W drugiej z wymienionych części znalazło się wiele pozycji na temat niemieckich obozów jenieckich, choć tylko trzy z nich odnosiły się bezpośrednio do Stalagu IB Hohenstein (są to prace Zofii Dudzińskiej, Zofii Januszkiewicz i Stanisława Łagodzińskiego). Pozostałe, to opracowania ogólne, nie zawsze dotyczące bezpośrednio Prus Wschodnich. Pewną wątpliwość budzi przy tym wykorzystanie zaledwie pięciu publikacji wydanych po 1989 r.

W części bibliografii odnoszącej się do wykorzystanych źródeł nie zdecydowano się na szczegółowy podział wykorzystanych materiałów. Wymieniono więc obok siebie protokoły przesłuchań byłych jeńców (przed laty złożone w Komisji Badań Zbrodni Hitlerowskich w Olsztynie, dziś przechowywane

w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej), rękopisy, listy, maszynopisy i relacje drukowane. Wykorzystano też wiele relacji ustnych, uzyskanych zazwyczaj od rodzin byłych więźniów obozu, co w jakiś sposób uzupełnia wspomniany brak publikacji z ostatnich lat.

Na marginesie dodać należy, że właśnie w tej części bibliografii, a nie w „Opracowaniach”, powinna znaleźć się publikacja: *Ze znakiem „P”. Relacje i wspomnienia robotników przymusowych i jeńców wojennych w Prusach Wschodnich*, wybór i opracowanie Bohdan Koziełło-Poklewski, Bohdan Łukaszewicz, Olsztyn 1977. Także Dziennik Ustaw RP z 1932 r. zdecydowanie powinien znaleźć się w dziale opublikowanych materiałów źródłowych, podobnie jak publikacja z 1978 r. zatytułowana: *Międzynarodowe prawo wojenne, zapobieganie konfliktom zbrojnym, odpowiedzialność za przestępstwa wojenne, zbiór dokumentów w opracowaniu M. Flemminga*.

Publikację otwiera wstęp, mający swój podtytuł „Stalag IB Hohenstein”, w którym zaprezentowane zostały podstawowe informacje na temat obozu, w tym także sposoby upamiętniania w okresie powojennym jeńców więzionych w Stalagu IB. Także w tej części pracy autorzy zdecydowali się na zamieszczenie przeglądu publikacji dotyczących tej tematyki oraz opisali starania z ostatnich lat lokalnego środowiska miłośników historii, mające na celu przywrócenie pamięci o obozie w pobliżu Olsztyńska.

W dalszej części książka została podzielona na cztery rozdziały, a zastosowany układ jest specyficzny i odbiega nieco od powszechnie przyjętych podziałów. Tylko dwa pierwsze rozdziały, przygotowane osobno przez obu autorów, stanowią zasadniczy trzon narracji. Pierwszy z nich, przygotowany przez Adama Suchowieckiego, zatytułowany został „Stalag IB Hohenstein 1939–1945”. Materiał tu zaprezentowany stanowi zbiór wiedzy na temat historii obozu, od jego powstania po ewakuację. W poszczególnych podrozdziałach autor przedstawił zróżnicowaną sytuację przebywających tam jeńców, o traktowaniu ich zależnie od narodowości. Wiele miejsca poświęcił opisowi życia codziennego w stalagu, w tym m.in. kwestiom związanym z zakwaterowaniem, odzieżą obozową i z głodowym wyżywieniem. Dziennie więźniowie dostawali pół litra zupy z bruki lub z kapusty. Była też gorzka kawa, jeden chleb na kilka osób i margaryna dzielona pomiędzy dwunastu więźniów. Opisane też zostały formy represji, jakie spotykały więźniów, a pisząc o sytuacji zdrowotnej w obozie, autor zwrócił uwagę na fakt wzajemnego wspierania się jeńców i obozowych medyków różnych narodowości, w obliczu zagrożenia życia chorobami, zwłaszcza tyfusem, którego epidemia w 1941 r. spowodowała śmierć szczególnie wielu osób. Wiedzę na temat życia obozowego dopełniają te fragmenty pracy, które poświęcone zostały specyficznemu życiu kulturalnemu i religijnemu, realizowanemu w odosobnieniu.

Wydaje się, że w tej części z powodzeniem można było umieścić niektóre informacje ze wstępu, np. na temat liczby jeńców i ich narodowości. Dodajmy, że nadal brak wiarygodnych danych pozwalających na ustalenie rzeczywistej liczby osób przetrzymywanych w Stalagu IB. Prawdopodobnie jednorazowo było tam od 40 do 55 tys. więźniów, a niektórzy badacze wymieniają nawet liczbę ponad 60 tys. osób. Trudność w ustaleniu jednoznacznych danych spowodowana jest tym, że był to obóz przejściowy – dokonywano wymiany jeńców między Stalagami IA (w Stabławkach) i IB. Pod Olsztynkiem jeńcy przebywali kilka tygodni, potem trafiali do komand roboczych rozrzuconych na terenie Prus Wschodnich. Przyjmuje się, że ogółem w Stalagu IB przetrzymywano około 250 tys. osób, w tym najwięcej Rosjan i Francuzów. Więziono też kilkanaście tysięcy ludności cywilnej. Większość zmarłych w obozie chowano na cmentarzu w pobliskiej Sudwie, gdzie po wojnie dokonano częściowej ekshumacji zwłok.

Uzupełnieniem i rozwinięciem części pierwszej jest materiał zamieszczony w rozdziale drugim, przygotowanym przez Bogumiła Kuźniewskiego, a zatytułowanym „Relacje, wspomnienia, fakty”. Ten fragment publikacji ma bardziej charakter dokumentalny, gdyż autor w dużej mierze posłużył się relacjami byłych więźniów. Rozdział składa się z szeregu drobnych części usystematyzowanych w siedem głównych podrozdziałów, dotyczących przedstawicieli poszczególnych narodowości więzionych w obozie (Polaków, Francuzów, Rosjan i Włochów, w rozdziale pierwszym wyróżniono też grupę Belgów). Poza tym znajdują się tam materiały odnoszące się do sytuacji ludności cywilnej i dzieci przetrzymywanych w obozie. Materiał został uzupełniony interesującym podrozdziałem zatytułowanym „Jeńcy w oczach Niemców”. Także w tej części autor zdecydował się na zamieszczenie czterech podrozdziałów, których treść ma charakter ogólny, dotyczący sposobów traktowania jeńców w różnych okresach historycznych, ich pozycji w świetle prawa międzynarodowego, sytuacji jeńców wojennych w państwie hitlerowskim oraz osobny, krótki szkic: „Obozy jenieckie w hitlerowskich Niemczech”.

Wyjątkowy w omawianej książce jest rozdział trzeci, zatytułowany „Obóz jeniecki w satyrze Jeana Le Penven’a”. Człowiek ten, jako francuski jeńiec, więziony był w Stalagu IB niemal przez całą wojnę, od 1940 do 1945 r. Po wyzwoleniu wrócił do Francji i został dziennikarzem, a czas spędzony w obozie utrwalił w formie rysunków (niektóre z nich uznać można za humorystyczne). Autorzy omawianej publikacji postanowili zamieścić 36 z nich.

Czwarty rozdział, będący formą podsumowania, składa się jedynie z pięciu streszczeń (polskiego i czterech obcojęzycznych: angielskiego, francuskiego, rosyjskiego i niemieckiego).

W recenzowanej pracy zastosowano dość drobiazgowy podział rozdziałów na mniejsze części. Zabieg ten w jakiejś mierze ułatwia lekturę tekstu, ale i jest przydatny przy odnajdywaniu określonych partii materiału (zwłaszcza, że nie zdecydowano się na zamieszczenie jakichkolwiek indeksów). Omawiana książka wydana została niezwykle starannie, a szczególnie na wyróżnienie zasługuje jej szata graficzna. Wśród zamieszczonego materiału ikonograficznego, poza wspomnianymi reprodukcjami rysunków wykonanych przez francuskiego jeńca, znalazło się kilkadziesiąt fotografii przedstawiających sam obóz, jak i więźniów w nim przetrzymywanych. Zamieszczono też plany i schematy odnoszące się do topografii Stalagu IB, co jest szczególnie cenne w sytuacji, gdy po obozowych zabudowaniach nie ma już śladu.

Książka stanowi zbiór dotychczasowych ustaleń na temat niegdyś największego obozu jenieckiego na terenie Warmii i Mazur. Autorzy napisali, że ich głównym celem było zainteresowanie tą tematyką ludzi młodych, także spoza kraju (jak wspomniano, publikacja ma obcojęzyczne streszczenia) oraz zainspirowanie czytelników do działań mających na celu zrealizowanie zaniechanych planów sprzed lat, dotyczących zagospodarowania terenu dawnego Stalagu IB, w tym zwłaszcza postawienia pomnika upamiętniającego więzionych tam jeńców (w książce zamieszczono ilustrację jego projektu), zorganizowanie muzeum i założenie archiwum, by w jednym miejscu zostały zgromadzone wszelkie materiały dotyczące obozu. Realizacja tych zamierzeń powinna zatrzeć nie najlepsze wrażenie, jakie na osobach odwiedzających to miejsce robił widok pastwiska i pola uprawnego.

Intencją autorów omawianej pracy i jej wydawców, czyli Towarzystwa Przyjaciół Olsztynka, było zatem z jednej strony odświeżenie zainteresowania historią Stalagu IB, a z drugiej zainspirowanie do działań mających na celu zagospodarowanie terenu dawnego obozu. Należy mieć nadzieję, że omawiana książka będzie etapem na drodze do realizacji tych zamierzeń.

Ryszard Tomkiewicz